

ÖRÖKSÉG

KÁROLYI MIHÁLYNÉ

KÁROLYI MIHÁLY OKTÓBERE

1946-ban, amikor hazatértünk és az országgyűlés törvénybe iktatta Károlyi érdemeit, s így teljes rehabilitációban volt része, szomorúan konstatáltuk, hogy emlékirataiból, az „Egy egész világ ellen” címűből, egy példány sem volt kapható a könyvpiaccon. Ez is oka volt annak, hogy olyan kevesen tudták, mik is voltak ezek az érdemek, ki is az a Károlyi, és miért is ünneplik?

Amikor 1962-ben a mai magyar kormány Angliából hazahozatta hamvait, kevesen voltak, akik tudtak arról, hogy Károlyi 35 éven keresztül halála napjáig aktívan a szocializmus megvalósításáért, a magyar nép felszabadulásáért küzdött. A Rákosi-korszak is ködöt borított igazi történelmi szerepére és arra, hogy milyen közel állott ideológiailag a kommunizmushoz, s hogy ennek következtében elidegenült saját pártjától, a Károlyi-párttól, és hogy a második világháború előtti korszakban, a két háború alatti időben, az antifasiszta harcnak ő volt Európában egyik vezető személyisége. Így történt, hogy halála után sem hagyhatott tiszta képet hazájában, történelmi szerepéről. Kevés ember van, akit osztálya annyira gyűlölt, mint Károlyit, mert saját osztálya érdekei elé helyezte a nép érdekeit. Az arisztokrácia internacionális. Az, aki osztálya ellen mer fordulni, még idegenben is megérzi a bosszú messze kinyúló kezét. Az emigráció alatt lépten-nyomon találkoztunk is a maffiával, amely irtalmatlanul üldözött.

Azok, akik ismerték, és azok, akikkel együtt dolgozott, a régi gárda legtöbbje már elhunyt. A polgári radikálisok, akikkel megindult, lassacskán egymásután elmaradtak, mert rossz néven vették tőle, hogy letért a polgári vonalról, s noha személyesen nagyrabecsülték, politikailag nem támogatták. Lapjaik működését vagy elhallgatták, vagy kritika tárgyává tették. A szociáldemokrata párt jobbszárnyának megalkuvó politikáját meg Károlyi támadta szenvedéllyel, mert benne a munkásosztály érdekeinek feladását látta. A 20-as években a kommunistákhoz akart csatlakozni, de tőlük azt a tanácsot kapta, hogy mint kívül álló, független ember jobban tud az ügy szolgálatának segítségére lenni. Jobb is volt ez így, mert a későbbi években sok esetben nem egyezett meg a párt taktikájával, azaz a sztálini politika negatív vonásaival, főleg az 1936 és 37-es moszkvai perek idején, majd máskor is. Aggodalmainak kifejezést is adott Romain Rolland-hoz intézett levelében, de — a nemzetközi helyzetre, a spanyol háborúra, a fasizmusra és később a hitlerizmusra való tekintettel — soha nyíltan kritikát nem gyakorolt a kommunizmussal szemben. Úgy vélte, hogy ez a harc az imperializmussal s a kapitalizmussal szemben meggyöngyítő. Sokszor mondta, hogy ellenére az elhajlásoknak, hibáknak és bűnöknek, a szocializmus végeredményben a helyes utat fogja választani, s győzni fog.

Károlyit a különféle politikai alakulatok saját céljaikra akarták kihasználni, és úgy szerették odaállítani, ahogyan az nekik megfelelt. Innen is származik sok félreértés a személye körül. Ezért is emlegette őt Jászi Oszkár sokszor úgy, hogy „Károlyi, a szfinx.”

Károlyiban nem volt semmi a karrierpolitikusból. Nem volt az az ember, aki érezvén az idők szelét, arrafelé fordítja vitorláját, és így válik szocialistává. Ő beállítottságánál, lelki alkatánál fogva volt forradalmár és szocialista. A létező úri rendet, csak azért, mert sok századon keresztül fennállott, nem tudta megmásíthatatlannak elfogadni, még akkor sem, ha saját érdekei azt kívánták volna, hogy elfogadja, mert hiszen egyike volt Magyarország legnagyobb földesurának, és az az új rend, amiért küzdött, anyagilag csak az ő kárát jelentette. Nem félt szembenézni az igazsággal, akármilyen kellemetlen volt is az, és kész volt levonni a konzekvenciákat. Ha egyszer az alap igazságát valamely eszmének magáévá tette, azt a logika szabályai szerint, a végletekig levezette, és félúton nem tudott megállni. Erkölcsi alkata is erre a beállításra determinálta, mert az igazságot mindennél nagyobbra becsülte. Károlyi fiatal korában, az akkori főúri hagyományoknak megfelelően, teljesen hermetikusan körben élt, klerikális befolyásokkal körveve. A családi tradíciókkal szemben már akkor is liberális nézetekhez vonzódott, a manchesteri iskola,

szabad kereskedelem és szabad egyéni verseny hívének vallotta magát. Nagybátyja, Károlyi Sándor, a szövetkezeti rendszert akarta nálunk megvalósítani, és hogy unokaöccsében ellensúlyozza a liberális tendenciákat, Kari Marxot szedte elő a főtí könyvtárban és olvastatta vele. De a hatás Károlyira nem az volt, amit Sándor nagybátyja kívánt: a marxi tanok mély és állandó befolyást gyakoroltak reá, és egész fejlődésére és életére kihatottak.

Atyja, Károlyi Gyula, főleg azt kívánta, hogy fia a ménest ápolja, és hogy jó vadász legyen belőle. Mivel Mihály a szellem világa iránt érdeklődött, ezeket az elébe tűzött feladatokat megvetette: lenézte a feudális életmódot, az előnyöket is, amelyeket születése és társadalmi helyzete folytán többi honfitársai felett élvezett.

Már pályája legelején, 32 éves korában, amikor az Országos Magyar Gazdasági Egyesület elnökévé választották, a radikalizmusával meglepte társait. Rubinek, az OMGE igazgatója azt mondta Szende Pálnak már 1913-ban: „Az urak nem ismerik Károlyit, ő forradalmár, ő republikánus.” Erről a szerepéről írja Károlyi emlékirataiban: „Távol volt tőlem, hogy az OMGE hagyományait revízió nélkül magamra nézve kötelezőnek fogadjam el és folytassam... Mindenek előtt szélesebb alapot akartam adni az egyesületnek... én új és más rétegeket akartam bevonni. Minél jobban megismertem a rendszert, amelynek mint az OMGE elnöke valóban támasza voltam, annál határozottabbá vált a megismerés, hogy ez a politika és gazdasági rendszer, amelyben Magyarországon élünk, rosszul van megalapozva és ezer veszélyt hozhat a magyar népre...” Ekkor történt, hogy Tisza István, Magyarország miniszterelnöke parlamenti erőszakkal akarta a reakciós házszabályokat keresztülvinni, és rendőrökkel kivezetette az obstruáló ellenzéket. „Én éreztem — folytatja Károlyi emlékirataiban —, hogy maga a parlamentarizmus volt az, amely lejtőre került, és hogy nekem az OMGE elnökségének páholyában nem szabad az események pusztá szemlélőjének maradnom.” Lemondott az OMGE elnökségéről és egész erejével belevetette magát a politikai harcba a reakciós úri osztály rendszere ellen. Népgyűlések egész sorát rendezte, amelyeken nemcsak az erőszak ellen tiltakozott hanem egyre erősebben kifejezte a tömegek vágyakozását is a felé az új demokratikus Magyarország felé, amelynek Tisza és rendszere merev akadályul állt az útjában. Ezekben a gyűléseken már együtt dolgozott a parlamenten kívül álló szocialistákkal, mint például Landler Jenővel, a szocialista vasutasok akkori vezérével és későbbi népbiztossal.

Ezért is hívja meg 1914 nyarán Kunfit, a szociáldemokrata vezért, a Károlyi-párt rosszállásával szemben, hogy kísérje el amerikai útjára. Még akkoriban a szociáldemokrata pártnak egyetlen képviselője sem volt a parlamentben. Károlyinak csak egy maroknyi híve van a képviselőházban, akik külpolitikáját, németellenességét osztják, de aggodó szemmel figyelik a szocialisták felé irányuló szimpátiáját.

Férjem kezdetől fogva — mert attól tartott, hogy a magyarság háborúba sodródik, a saját érdekei ellenére —, még a háború előtt is a német szövetség ellen foglalt állást. A hármass szövetségből való kiválás volt programjának egyik fő pontja. A német szövetséget az uralkodó osztály saját hatalma megerősítése céljából tartotta szükségesnek. Férjem Kossuth Lajos tervének, a dunai konföderációnak volt a híve, és ezért propagálta a nemzetiségekkel való megegyezést és a szomszéd államokkal való együttműködést. Ennek megvalósítására a franciákhoz és oroszokhoz való közeledést tartotta szükségesnek. Ezért is tervezte szentpétervári útját, amelyről Ady Endre a Népszavában ezt írta: „Mi szeretjük a civilizálódó Nyugatot, de a germán Nyugatot nem szeretjük, nem akarjuk s igazán — még ma is — jobbat tudunk gondolni Bécsnél is, a junkeréknél is, Pomerániaknál is... Károlyi Mihály kivételes, tudós embernek látszik, aki nem a lengyel urak módján tervel és dolgozik s Oroszországnak sincs nagyobb érdeke, mint egy szép gazdag, demokratikus Magyarország a többfajta germán rivalitás előtt.”

Ha idejekorán a monarchia kilépett volna a hármass szövetségből, meggyöngítette volna a német birodalom háborús pártjának politikáját, s minden valószínűség szerint már az első háború is kikerülhetővé vált volna.

Ezért természetes folyamat volt, hogy az 1914-es háború alatt Károlyi mindinkább balra fordult, elszánt ellenségévé válik a német imperializmusnak és militarizmusnak, mert tudja, hogy ameddig Magyarország a német szövetséget fenntartja, addig ennek a nyomása alatt lehetetlen egy demokratikus Magyarország megteremtése.

Programjának fő pontjai a következők voltak: a külön béke, hogy Magyarország még idején, mielőtt nem késő, kiugorjék a háborúból; a nemzetiségek egyenjogúsítása, az általános és titkos választójog, mint eszköz, hogy az úri osztály kezéből a nép kezébe menjen át a hatalom, és egy radikális földreform a földéhes parasztság kielégítésére.

A 48-as függetlenségi tradícióba új életet akart önteni, eltölteni szociális tartalommal. Mert a munkásság és főleg a parasztság sorsa volt az, ami legjobban foglalkoztatja — a parlagon heverő, ki nem használt úri földek, amelyek csak 2 per-centet jövedelmeztek, és a zsellérek embertelen sorsa. Saját osztálya nem hitt ösztinteségében. Nem tudta elképzelni, hogy egy Károlyi gróf komolyan akarhasson demokratikus Magyarországot, sem azt, hogy birtokait a nép között felosszák. Mos-tohaatyám, ifj. Andrassy Gyula, aki személyileg szerette férjemet, azt szokta mon-dani: „Hiába, Mihály közénk tartozik, nem kell komolyan venni azt, amit hirdet. Ez kortesfogás, népszerűség utáni hajsza, ha egyszer belekerül a hatalomba, el fogja mindezt felejteni... Úgyes taktikus...” Felháborodva ellenkeztem: „Maguk azért szeretik, mert nem ösmerik, és azt hiszik, hogy be akarja csapni a népet. Ha majd bebizonyul, hogy betartja ígéretét, hogy becsületes, gyűlölni fogják.” Ez be is következett.

A magyar októberi forradalom jelentőségét sokan lebecsülik. Egyesek azért, mert megbukott, mások, mert csak polgári forradalom volt. Szerintem egyik szem-rehánys sem jogosult. A magyar októberi forradalom fő célját elérte, azt, amiért előbb Rákóczi, később Kossuth harcolt, de sikertelenül: az Ausztriától való külön-válást, Magyarország függetlenségét, a Habsburgok trónvesztését, a Magyar Nép-köztársaság kikiáltását. Ezeket az eredményeket még Horthy rezsimje sem tudta visszacsinálni gyakorlatilag, még a legutóbbi kivételével sem, mert akárhogy ki-rállyságnak keresztelték a Horthy alatti államformát, a királyságot még ők sem merték, sem nem tudták restaurálni. A pusztán polgári forradalomná való leki-csinylése sem helyes, mert annak ellenére, hogy polgári forradalomnak indult meg egy elvesztett háború következményeként, a szervezett munkásság volt az az erő, amellyel győzött, amelyre támaszkodott, és rövid időn belül az igazi hatalom a munkásság kezébe is került.

Ezért a magyar októberi forradalmat nem lehet mint egységet bírálni, mert két korszakból állott: a 1918. október 31-i polgári forradalomból és 1919-ben, a pol-gári elemek és a szervezett munkásság befolyásának növekedése után, már a nép-köztársaság idejében megkezdett munkásforradalomból.

Az októberi burzsoá forradalom az önmagában fejlődő mély ellentéteknek lett áldozata. Saját manifesztuma, melyet a győzelem után kiadott, egy részében ez áll: „Megnyertük a csatát, mindent kaptunk, amit követeltünk, nincs okunk folytatni a harcot. Előkészítjük az általános titkos választójogot.” Ez tipikus polgári állás-pont volt: ahogy nyeregben ülnek a tegnapi forradalmárok, meg akarják állítani a forradalom menetét.

November végén annyi álló volt, hogy férjem azt mondta nekem: kedvem volna kilépni a Károlyi-pártból.

A koalíció nem volt életképes. Ez szokott általában az ilyen koalíciók sorsa lenni. Szerencsétlen fegyvertársak, akik csak abban egyeznek meg, hogy mit *nem* akarnak, és abban, hogy mindegyik a másikat teszi felelőssé azért, hogy nem tudja megvalósítani saját programját. Sokaknak jó ürügyül is szolgált. Az ilyen koalíciók közös nevezője a negatívum. Ameddig valami *ellen* harcolnak, sikeresek, de ahogy egy új rendszert kell felépíteni, ez az inaktív hintajáték csődöt mond.

Annak ellenére, hogy a forradalmat megelőző hetekben és hónapokban az or-szág közvéleményének nagy része Károlyi mögött állott, mert tőle várta a béke megvalósítását, rövid időn belül elfordult a kormánytól, nem akarván levonni egy vesztett háború természetes következményeit. Ők naivan azt képzelték, hogy az entente jobb bánásmódban fogja részesíteni Károlyit, és képtelenek voltak tudomá-sul venni, hogyha pár hónappal előbb szakítottak volna a németekkel, más bánás-módban lett volna részünk, mert akkor még a wilsoni elveket saját javunkra tudtuk volna kamatoztatni.

Minden sikeres forradalom egy életképtelen rendszer összeomlását pecsételi meg, és így *végét* jelenti valaminek, de ugyanakkor valaminek a kezdetét is kell hogy jelentse. A forradalom polgári miniszterei és támogatói legjobban a szoci-alizmus megvalósításától féltek. Károlyi rövidesen tisztába jött ezzel — és azzal is, hogy választania kell: milyen erőkre akarja rendszerét felépíteni. Az úrben, komoly fegyveres támasz nélkül nem tarthatta magát fenn az új rendszer. Vá-lasztania kellett a régi K. u. K. hadsereg leszerelt tisztjeinek újra felfegyverzése, vagy a szervezett munkásság felfegyverzése között. Gömbös Gyula, aki akkor még vezérkari tiszt volt a honvédelmi minisztériumban, kész volt különítmények felállít-ására, és felajánlotta Károlyinak segítségét a szocialistákkal szemben. Minden ol-dalról jöttek Károlyi felé ilyen ajánlatok, mind benne remélték megtalálni a régi úri Magyarország megmentőjét. Károlyi akkor könnyen választhatta volna Horthy sze-repét, amit az arisztokrácia és a polgárság el is várt tőle. Szívesen vallotta volna mindenki vezérének — írja férjem egy levelében —, de természetesen csak úgy, ha

én követem őket és nem ők engem. Választania kellett — és választott is. A munkásságra alapozta politikáját, és ezzel sorsa, jövője, életútja is megpecsételődött. És innen származott az a gyűlölet is, amellyel a Horthy-korszak éveken keresztül üldözte és rágalmazta.

De visszatérve a forradalom első hónapjaira: Károlynak számolnia kellett pártjával, akik a háború alatt parlamenti fegyvertársai voltak, akik vezetése alatt követelték a német szövetség feladását, a különbékét, és akik mögött még az ország közvéleményének tekintélyes része állott. Számolnia kellett a szociáldemokráciával is, amely a munkáság egyetlen pártja volt.

Úgy értesültem, hogy a mai történelmi könyvekben még mindig hibáztatják Linder hadügyminisztert, aki a Károlyi-kormánynak a minisztere volt 9 napig, azon kijelentése miatt, amit 1918. november első najaiban tett, hogy „nem akarok katonát látni”. Ez volt az ellenforradalom vádjá a horthyzmus alatt, hogy a magyar csapatokat, akik az olasz frontról, a doberdói és isonzói vereségek után hazatartottak, nem szervezték újjá, és nem indították el újból a szomszéd államok ellen. Ez a vád minden reális alapot nélkülöz. Ezeket a lerongyolódott, családjukhoz hazasiető katonákat az ötéves embertelen háború után ismét katonai szolgálat alá kényszeríteni a legnagyobb örültség lett volna, amikor az Osztrák–Magyar Monarchia külügyminisztere, Andrásy Gyula, nagybátyám, a Wilsonhoz küldött jegyzékében már elismerte Csehszlovákiát, s amikor október 19-én a párizsi Csehszlovák Nemzeti Tanács már proklamálta a csehszlovák nemzeti függetlenségét, és már jóval a háború elvesztése előtt a szövetséges hatalmak szerződésében a háború elvesztése esetére a monarchiát feldarabolásra ítélték. Ilyen szerződés volt például az Olaszországgal 1915. április 14-én kötött szerződés, és ilyen volt az antantnak 1916. augusztus 4-én és 17-én kötött megállapodása, hogy Románia a monarchiának románok lakta területeit megszállhassa és birtokba vehesse. Tehát ha már az antant hatalmak győzelme bekövetkezett, mi értelme lett volna a magyar katonák meddő megszállásának? Hiszen a francia seregek Belgrád alatt voltak, hogy magyar részről minden megmozdulást meggátoljanak. Tehát a híres mondas, hogy „nem akarok katonát látni”, egyes-egyedül biztonsági intézkedés volt a civil lakosság megvédelmére érdekében, hogy ne essenek áldozatul a hazatérő fegyvelmezetlen egységeknek. De ahogy már előbb is mondtam, nem is volt katoná, akit látni lehetett volna, mert boldogan visszamentek a családjuk körébe. De még a magyar csapatok visszahívását sem a Magyar Nemzeti Tanács rendelte el. Ezt is a magyar kormány nyúl egyetértve a képviselőház követelte. Férjem azt írja emlékirataiban: „Csak a legrosszabb hiszemű és legostobább demagógia állíthatja, hogy a háborúellenes mozgalom rontotta meg a hadsereg és a mögöttes országrészek hangulatát. Ellenkezőleg: a katonai összeomlás teremtette meg a pacifista vágyódásokat.” Az egyetlen reménység, amely az elvesztett háború népeinek megmaradt, hogy a wilsoni elveket Párizsban megvalósítják. Mert az akkori időkben Wilson 14 pontja erősen progresszív jellegű volt, sőt mondhatni forradalmi, például a népek önrendelkezési joga, népszavazások, a tengerek szabadsága, ne legyenek többé titkos nemzetközi megállapodások stb... Akkoriban ez olyan lázítólag hatott, hogy a Párizsi Nagy hatalmak ellene fordultak a párizsi konferencián, és ez volt az oka Wilson bukásának is. Teljesen megtörtén, 1919-ben visszatért Amerikába, és vele együtt elbukott a népszavazás lehetősége és egy progresszív, igazságosabb rendszer felállítása Európában.

A forradalmakat legtöbbszörre egy meggyőződött kisebbség kiváló vezérkara irányítja. Így volt ez Oroszországban is. De a többségnek szimpátiával, legalábbis passzív szimpátiával kell viseltetnie a forradalom iránt. Az úgynevezett „történelmi osztályok” és a polgári Magyarország hatalmát lebecsülni, erejével nem számolni, taktikai hiba lett volna. Az osztálytudatos magyar munkásság az országban akkoriban kisebbséget jelentett, amellyel szembenállott egy az ellenforradalommal szimpatizáló, politikailag iskolázatlan és vegyes összetételű tömeg, amelyet a reakció saját céljaira használt ki. Könnyű volt elégedetlenséget szítani, amikor mindenből — szén, élelem, ruházatkodás — nagy hiányokat szenvedtünk. Csak diktatúra és terror segíthetett volna. De a kormány ehhez nem folyamodhatott. Pszichológiailag is elképzelhetetlen lett volna, hogy a sajtószabadság, gyülekezési és szólásszabadság nevében indult októberi forradalom ehhez a módszerhez nyúljon.

A legjámborabb intézkedésekben is a reakció a bolsevizmus előjelét látta. Például, amikor a Vöröskereszt elnöke voltam, elrendeltük, hogy a ruhahiányon úgy fogunk segíteni, hogy azok, akiknek több mint öt öltönyük van, egyet a hazatérő ruhátlan katonák számára leadjanak. Károlyi Józsefnek például ötszáz öltönye lévén, százat kellett volna leadnia, négyszáz megmaradt volna neki... Az üres helyiségek rekvirálása is „szörnyű”, soha nem látott bolsevista intézkedés volt.

A heterogén kormányban rövid időn belül megnyilvánultak az ellentétek, és egy hónap után a polgári miniszterek jobbszárnya — Batthyány, Lovász, Bartha stb. — kivált. Ez a hasadás felbátorította az ellenforradalmárokat, hogy agitációjukat elkezdjék. Minden igyekezetük arra irányult, hogy meggyőzzék a győztes hatalmakat arról, hogy Károlyi a bolsevizmust készíti elő. Ezek az intrikák, amelyeket főleg az arisztokrácia vezetett, tápot adtak a franciák velünk szemben ellenséges magatartásának, amely főleg abban nyilvánult, hogy hagyták, hogy a szomszédos államok a fegyverszüneti szerződést megszegjék, ami a máris rossz gazdasági helyzetet katasztrófálissá tette. Ebben az időben Versailles-ban a francia generálisok azzal a gondolatlall foglalkoztak, hogy szövetségeseikkel — románokkal, csehekkel — megtámadtassák Svájc-Oroszországot. Tisztában voltak azzal, hogy Károlyi erre a szerepre nem kapható, és ezért kacérkodtak a magyar ellenforradalommal. Az ellenforradalomnak Janusfeje volt: Párizs felé küldte jelentéseit, amelyben Károlyit bolsevizmussal vádolta, és közben befelé a megalázott nemzeti érzelmeket aknázták ki a szövetségesek és a kormány ellen, azzal érvelve, hogy az ország Károlyi radikalizmusát szenvedni meg.

Mind tisztában domborodott ki a tény, hogy Károlyi a szervezett munkásságra veti a fősúlyt, ami a burzsoáziára nézve nyilván veszedelmes és baloldali orientációt jelentett. A nyugati példára épült liberális politikai demokráciának nem volt lehetősége Magyarországon, mert hiányzott az az erős „harmadik rend”, az a középosztály, amelyre ezt fel lehetett volna építeni. Magyarország félféudális állam volt, amelyben a hatalom a mágnások és dzsentrik kezében összpontosult, és az ipari munkásságon kívül nem volt más osztály, amely átvehette volna sikerrel és autoritással a hatalmat.

A mai történetírás joggal állapítja meg, hogy a kormányban helyet foglaló Garami s mögötte a Szociáldemokrata Párt jobbszárnya még jobbra állt a haladó polgárságtól is. Ezek semmitől sem féltek annyira, mint az Oroszország felől érkező eszmék terjedésétől a munkásság körében, s Károlyi politikáját is a legnagyobb ellenszennel figyelték. Ez a gróf akar szocialistább lenni, mint mi? Hogyan mer? Pedig ha radikális reformokkal próbálták volna „kifogni a szelet” a balszárny vitorláiból, az általuk annyira rettegett proletárdiktatúra kikiáltását meg tudták volna akadályozni. A február 20-i, a Népszava előtti összecsapások után a szocialista miniszterek követelték a kommunista vezérek lefogását. De ez az intézkedés nemhogy meggyengítette volna a munkásság forradalmi lendületét, ellenkezőleg megerősítette azt. A kommunista szervezkedés — a börtön falai között már-már nagyobb eredménnyel haladt, mint előbb, amikor a vezérek szabadlábban voltak.

Amikor a kommunistákat letartóztatták, Károlyi volt az, aki a minisztertanácsban kijelentette, hogy politikai fogolyként kell velük bánni és felháborodását fejezte ki a bánásmódot illetően, amelyben a rendőrség részesítette Kun Béláékat, és kijelentette: „Tűrhetetlen, hogy a nyomozás politikai hajszává fajuljon, mert nem bűncselekmény, ha valaki tagja a kommunista pártnak.” A szocialista vezérek közül csak Kunfi Zsigmond volt ugyanezen a nézetben.

A politikában jártas ember tudja, hogy minden politika sűrűn alapszik kompromisszumon, és néha megköveteli, hogy azokra is leüssön, akik ideológiailag közelebb állanak hozzá, de nézeteik taktikában, módszerekben és időpontokban eltérnek az övéitől. Erősebben lehet azután az igazi ellenség ellen fellépni.

Még a polgári lapok is felháborodással írtak arról a bánásmódról, amelyben Kun Béláékat részesítették, és amely világos jele volt annak, hogy honnét fúj a szél. Csak egy fasiszta hatalom lett volna képes erőszakkal leverni az országszerte kitörő forrongásokat.

Az ipari munkásságon kívül a másik forradalmi tényező a szegényparasztság volt. Ennek aktív támogatását csakis a földosztás tudta volna biztosítani. Noha Károlyi a Buza Barna-féle földosztást sohasem tekintette véglegesnek, csakis egy átmeneti stádiumnak — kompromisszumnak tartotta —, mégis első lépés lett volna a föld nélküli parasztság földhöz juttatásához. Tavaszra volt a földosztás kihirdetve, és kápolnai birtokán ez februárban meg is kezdődött. A földosztás elhúzódtott, mert a szocialisták szabatálták, féltek, hogy egy új kisbirtokos osztály fog kifejlődni, és így ezt előbb a szegényparasztság megszervezésével akarták ellensúlyozni. A választások is ebből a célból halasztódtak el. Mindebben talán elvileg lehetett is igazság — de még egy hiányos és tökéletlen földreformot is keresztül kellett volna vinni, hogy a parasztságot megnyerjék és az ellenforradalom befolyása alól kiemeljék. A nagybirtokokból szövetkezetek megteremtését tervezték. A tulajdonosokat erősen megadóztatott részvényekkel kárpótolták volna, ami egyenlő lett volna a tőke kisajátításának egyik formájával. 70–75%-kal csökkent volna a földesurak jövedelme. A gyűlölet férjmen ellen a reakció köreiben ekkor érte el a tetőpontját, és minden valószínűség szerint a hírhedt Vyx-jegyzék is az ettől való félelemtől szer-

kesztődött meg. Hiszen az ellenforradalom — Bethlen István, Mikes Ármin — előbb tudott erről a jegyzékről, mint maga a kormány.

A magyar októberi forradalom *második* korszakában az evolúció és a demokrácia jegyében akart Károlyi is elindulni a szocialista úton, de ebben meggátolták az események. A hatalom *de facto* a munkásság kezében volt összpontosítva, az új hadsereg tisztikara a munkásokból és parasztokból került ki. A kommunista agitáció révén a szociáldemokrata centrumot és balszárnyat a tömegek olyan erősen sodorták balra, hogy nem kellett attól tartani, hogy a forradalom megáll. A forrongó Magyarország komoly szociális reformok nélkül nem nyugodott volna meg, és 1919 januárjában már minden arra mutatott, hogy ezek a reformok meg fognak valósulni. A balratolódás következtében a jobboldali szocialisták, Garamiék vezetése alatt és a polgári miniszterek lemondása után rá akarták a szociáldemokrata partot bírni, hogy kilépjen a kormányból. Ezt Károlyi azzal a kijelentéssel gátolta meg, hogy a szocialisták nélkül nem vállalja ő sem a hatalom gyakorlását, és késznek nyilatvította magát egy tiszta szocialista kormány kinevezésére. Ezt nem fogadták el a szociáldemokraták, de a kormányban a legfontosabb tárcákat ők vállalták el, és ugyanakkor a szociáldemokraták balszárnya állandóan megerősödött. Ilyen körülmények között a talaj készen állott a szocializmusra. Voltak a szocialista vezérek között olyanok is, akik hajlandók lettek volna Noske politikájának követésére. Felháborodással utasította vissza Károlyi egyik szociáldemokrata miniszterének azt az ajánlatát, hogy az „ezer kommunistát” (mert csak ezerre becsülték a kommunisták akkori számát) egyszerűen kiirtsák.

Történelmi távlatból nézve az eseményeket, semelyik forradalmi rendszer megszilárdítása, sem az októberie, sem a márciusié nem sikerülhetett. Elszigetelve, kapitalista országoktól körülvéve, a szovjetektől elvágvá akkor nem sikerülhetett az integrális proletárdiktatúra, főleg olyan országban, ahol évszázadok óta begyökeresedett az úri osztály, amelynek mentalitása minden réteget megmértelyezett, még azokét is, akiknek érdeke ellen volt. Az agrárország többsége nem volt szocialista, ezért tartotta Károlyi korainak a proletárdiktatúra kikiáltását, és ellenezte a szomszéd államokkal való háborút.

De ezt írja Károlyi egy levelében: „mindaz, amit a történelemben diadalmas forradalomnak nevezünk, úgynevezett elbukott forradalmak talajából nőtt ki. Az elbukott forradalom termékenyítette meg a talajt, — szűkség volt reá, anélkül nem lett volna diadalmas forradalom.” A magyar forradalom leveretése forradalmasította Károlyit igazán. Érzelmileg és értelmileg.

Nincsen szándékomban mentegetni a magyar októberi forradalom hibáit és gyöngéit, amelyeket senki sem látott tisztábban, mint maga Károlyi. Ő maga írja: Azért bukott meg az októberi forradalom, mert nem volt igazi népköztársaság, azért, mert nem elégítette ki azokat a jogos kívánságokat és reményeket, amelyeknek létezését köszönheti.

De a történelmi igazság megőrzése miatt tisztában kell lennünk azzal, amiről a mai történétírók sem adnak világos képet: azzal ugyanis, hogy a Károlyi-kormány legszélsőbb szárnyán maga Károlyi állott, hogy ő magát már akkor a szocialisták balszárnyához tartozónak érezte, és ha akkor a parasztság és a munkásság együttesen Károlyi mögé állott volna, a szociáldemokrata vezérek, szorítva a tömegektől, engedtek volna a nyomásnak, és olyan progresszív szocialista rendszert lehetett volna felállítani, amely új szocialista kádereket képezett volna ki, és előkészült volna a bekövetkezendő harcokra. Ki lehetett volna a munkásmozgalmat építeni, megerősíteni, a parasztságot megszervezni, a földeket szétosztani, és így talán sok keserves megpróbáltatástól megmenteni a magyar népet, és a horthyzmus lélekölő és züllesztő befolyását elkerülhettük volna.

Ha akkor, március 21-én, a népköztársaság keretében alakult volna meg a tiszta szocialista kormány a kommunista párt részvételével, ahogy a minisztertanács azt elhatározta — én szerintem — a szocializmus felé vezető úton kétségtelenül megindultunk volna akkor is. Ahogy Lenin írta, a következetes demokrácia egyrészt szocializmusba csap át, másrészt megköveteli a szocializmust.